

Prof. dr hab. Maria Greta

Uniwersytet Łódzki, Salezjańska Wyższa Szkoła Ekonomii i Zarządzania

Ks. dr Piotr Turek

Salezjańska Wyższa Szkoła Ekonomii i Zarządzania

Euroregion Karpacki instrumentem zbliżania polsko-ukraińskiego

Euroregiony są niezwykle interesującym zjawiskiem międzynarodowym, ukazującym stosunki między regionami przygranicznymi krajów sąsiadujących ze sobą. Są zjawiskiem specyficznym europejskim i towarzyszą procesowi integracji Starego Kontynentu. To już pięćdziesiąt lat minęło od powołania pierwszego euroregionu niemiecko-holenderskiego Euregio, od którego pochodzi nazwa tej formy współpracy. Cele, dla jakich euroregiony zaczęły powstawać oraz ich wieloletnie funkcjonowanie świadczą o „dobroczynnym” działaniu euroregionu jako przede wszystkim instrumentu łagodzenia konfliktów społecznych i politycznych, a przez stwarzanie płaszczyzny współpracy gospodarczej – instrumentu łagodzenia skutków peryferyjnego położenia obszarów zeuregionalizowanych.

Mając na uwadze powyższe względy, wydaje się interesujące prześledzenie genezy i losów rozwojowych Euroregionu Karpackiego, który funkcjonuje już przeszło czternaście lat w zapalnym punkcie u zbiegu granic pięciu państw, które dzieliły i skłócały losy historii.

W opracowaniu tym przedstawiona zostanie idea euroregionalizacji i euroregionów w kontekście realizacji „ludzkiego oblicza” integracji i współpracy oraz funkcjonowanie Euroregionu Karpackiego w kontekście jego roli w odbudowie i zacieśnianiu stosunków polsko-ukraińskich.

Istota euroregionalizacji i euroregionów w kontekście realizacji „ludzkiego oblicza” integracji i współpracy

Idea euroregionów i euroregionalizacji jest stosunkowo młoda, a zapoczątkowana została wraz z powojenną integracją „Starego Kontynentu” w ramach Wspólnot Europejskich (WE) zwanych dziś Unią Europejską (UE) i wyrosła z przesłanek pokojowych i reintegracyjnych, przywracających jedność obszarom podzielonym przez różne wydarzenia i konflikty historyczne. Znane są fakty pozytywnej roli euroregionów w kontaktach przygranicznych krajów sąsiadujących ze sobą, w budowie przyjaznej atmosfery współpracy i integracji sąsiedzkiej, a dalej regionalnej. Czymże więc są, skąd się wzięły i dokąd zmierzają? Takie pytania budzą ciągle wątpliwości, mimo że, istnieją dziesiątki już lat i nie rozwiązały żadnego państwa narodowego.

Euroregion jest regionem, ale o osobliwych cechach i szczególnej misji. Kiedy definiujemy region, nie siląc się na naukowe definicje i klasyfikacje, to zwykło się mówić, iż region to względnie jednolity obszar, wyodrębniony terytorialnie i geograficznie, skupiający w sobie cechy naturalne i nabyte. Cechy naturalne regionu łączą się z podobieństwem kulturowym, językowym, wyznaniowym i bezpośrednim sąsiedztwem. Zaś cechy nabyte wynikają z określenia regionu przez granice mające swoje celowe uzasadnienie, np. granice administracyjne czy wynikające z polityki regionalnej.

Definiując euroregion, należy nawiązać do współpracy transgranicznej, której jest on szczególną postacią. Zgodnie z Konwencją Madrycką, współpraca transgraniczna to

każde wspólnie podjęte działanie, mające na celu umacnianie i dalszy rozwój sąsiedzkich kontaktów między wspólnotami i władzami terytorialnymi dwóch lub większej liczby umawiających się stron, jak również zawarcie porozumień i przyjęcie uzgodnień koniecznych do realizacji takich zamierzeń¹.

Z kolei euroregion jest zinstytucjonalizowaną postacią współpracy transgranicznej. Zgodnie z logiką tego wywodu, każdy euoregion jest

---

¹ Europejska Konwencja Ramowa o Współpracy Transgranicznej między Wspólnotami i Władzami Terytorialnymi, Madryt 21 V 1980 r., Dz. U. RP nr 61/1993, poz. 287, s. 1280.

współpracą transgraniczną, natomiast nie każda współpraca transgraniczna jest euroregionem. Staje się nim dopiero po nadaniu tej formie współpracy określonych instytucji, a zatem zgodnie z definicją według *Przewodnika współpracy transgranicznej (LACE)* –

euroregion jest formalną strukturą współpracy transgranicznej... Ma zwykle typową strukturę organizacyjną składającą się z wybieranej rady, zarządu, tematycznych grup roboczych oraz sekretariatu²

Euroregion dotyczy regionów przygranicznych połączonych więzami wielopłaszczyznowej współpracy transgranicznej.

Z jednej więc strony są to obszary peryferyjne, oddalone od centrum gospodarczego kraju, tzw. osierocone, gdzie lokalizowano zwykle przemysł ciężki i degradujący środowisko naturalne, obszary o niskiej gęstości zaludnienia i ekstremalnych warunkach przyrodniczych.

Z drugiej jednak strony euroregiony łączą w sobie naturalne cechy regionu, nie ma tu cech „obcych”, czyli nabytych. Naturalność euroregionu wyraża się w głębokiej wspólnocie interesów gospodarczych, w dużej sile odśrodkowej współpracy i integracji, w szczególnych więziach społecznych opartych na poczuciu własnej tożsamości, odrębności kulturowej, a tym samym świadomości regionalnej. W euroregionie można szukać „ludzkiego oblicza integracji”, co podkreśla także zapis w Europejskiej Karcie Regionów Granicznych:

Ludzkie oblicze polityki europejskiej ma szansę sprawdzić się przede wszystkim tam, gdzie wola współpracy jest koniecznością życiową podyktowaną na co dzień, a więc w regionach granicznych. Właśnie tu zachodzi konieczność likwidowania barier i zmiany sytuacji odwróconych od siebie plecami, na współżycie „twarzą w twarz”³

W euroregionie dążenie do współdziałania i integracji wypływa nie z zapisów traktatowych i prawnych ustaleń, ale z woli ludzi mieszkających na sąsiadujących obszarach u styku granic państwowych, którzy chcą wspólnie rozwiązywać problemy dnia codziennego i „zabliźnić” dawne spory graniczne i konflikty historyczne. Euroregion działa więc

---

² *Przewodnik współpracy transgranicznej (LACE)*, wyd. II, Komisja Europejska 1997, rozdz. VII.

³ Cyt. za tekstem *Europäische Charta der Grenz – und Grenzüberschreitenden Regionen*, s. 20.

też jako swego rodzaju „opatrunek” na wciąż jątrzącą ranę. To oddziaływanie jest tym bardziej widoczne, im więcej „zapalnych” ognisk i problemów niesie dane pogranicze. I choć nie brak głosów ostrzegawczych w stosunku do euroregionów i euroregionalizacji, to jednak bezsprzeczny pozostaje fakt, iż euroregion nie tworzy minipaństwa, nie znosi granic państwowych, nie jest organizmem ponadpaństwowym, nie służy wyprzedzący suwerenności i mieszaniu się w wewnętrzne sprawy kraju, ale euroregion:

1. przekształca granice z elementu dzielącego w element łączący i integrujący i wtedy „wielość wewnątrz” staje się „jednością na zewnątrz”;
2. przewycięża uprzedzenia i animozje między mieszkańcami pogranicza, wynikające z historycznych zaszłości;
3. przyczynia się do zminimalizowania peryferyjności i izolacji w stosunku do pozostałych obszarów kraju;
4. przyczynia się do polepszenia warunków życia ludności pogranicza oraz wzrostu gospodarczego w regionie;
5. przyczynia się do aktywizacji lokalnych więzi i demokracji do odzyskiwania podmiotowości przez lokalne i regionalne społeczności⁴.

Euroregion jest z jednej strony ważnym elementem integracji wewnętrznej, łącząc lokalne społeczności i cementując ugrupowanie integracyjne od wewnątrz, a z drugiej – elementem integracji zewnętrznej poprzez zacieśnianie kontaktów między krajami Unii Europejskiej a jej partnerami na zewnętrznych granicach. W euroregionie tworzy się „mała ojczyzna” służąca „dużej ojczyźnie”, czyli państwu narodowemu oraz Europie ojczyzn w ramach UE.

Analizując czynniki integracyjno- i euroregionotwórcze, widać w wśród nich zarówno te historyczne, jak też gospodarcze, polityczne czy społeczne i socjologiczne. Jednak w euroregionalizacji ze szczególną siłą występują uwarunkowania historyczne i społeczno-socjologiczne oraz ludzkie potrzeby dnia codziennego.

Wszystkie te cechy i problemy, obawy, ale przede wszystkim nadzieje łączy w sobie Euroregion Karpacki, który będzie przedmiotem dalszej analizy.

---

⁴ M. Greta, *Euroregiony a integracja europejska. Wnioski dla Polski*, Łódź 2003, s. 62–63.

Euroregion Karpacki jako przykład euroregionalizacji i nawiązywania stosunków sąsiedzkich, ze szczególnym uwzględnieniem Polski i Ukrainy w tym układzie

Tożsamość euroregionu, tło historyczne

Euroregion Karpacki, położony w centralno-wschodniej części Europy, w łańcuchu Karpat i dorzeczu rzeki Cisy, powołany został 14 lutego 1993 roku umową z Debreczyna i objął obszary przygraniczne z Węgier, Polski, Rumunii, Słowacji i Ukrainy. Członkami założycielami były następujące regiony: **na Węgrzech** – regiony Szabolcs – Szatmar – Bereg, Hajdu – Bibhar, Borsod – Abauj – Zemplen i Heves, **w Polsce** były województwa krośnieńskie i przemyskie, **na Słowacji** – regiony Bandejor, Hummene, Michalovce, Svidnik, Trebisov, Vranov, Kosice i Presov; **na Ukrainie** – regiony Transkarpatii, Iwanowo – Frankowsk i Czerniowce. Przedstawiciele **Rumunii** (regiony Satu Mare i Maramures) prosili o włączenie ich w prace Euroregionu Karpaty, początkowo jako obserwatorów, zanim stali się pełnoprawnymi jego członkami.

Usytuowanie geograficzne i zasięg terytorialny euroregionu obrazuje poniższy rysunek.

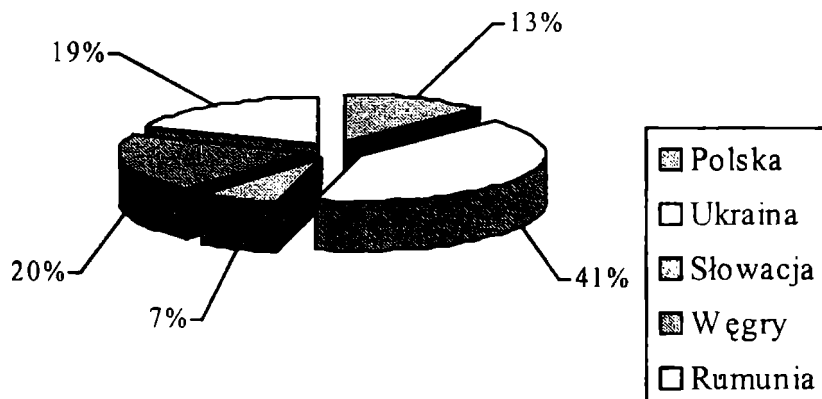
Rysunek 1. Euroregion Karpacki

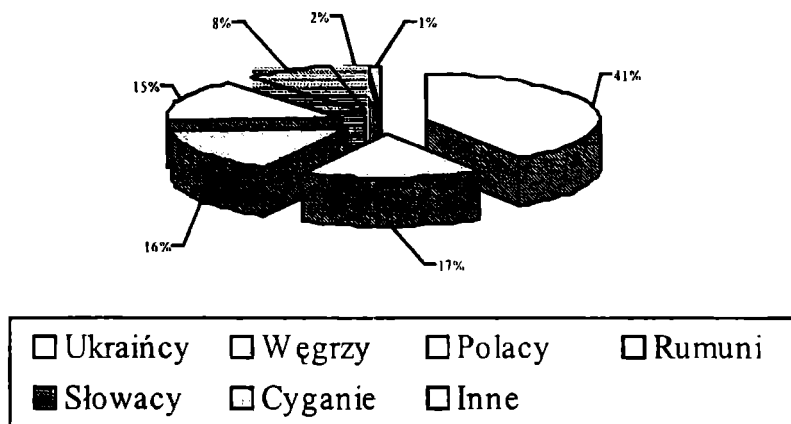
Źródło: <http://www.karpaty.com.pl/euroregion/>

Kolejne rysunki (2, 3 i 4) mają na celu przedstawienie udziału krajów oraz różnorodności narodowościowej i religijnej, jakie euroregion łączy w sobie. Największy udział powierzchni w euroregionie ma Ukraina, co również przekłada się na udział narodowościowy. W mozaice wyznaniowej dominuje Kościół prawosławny wraz z rzymskokatolickim.

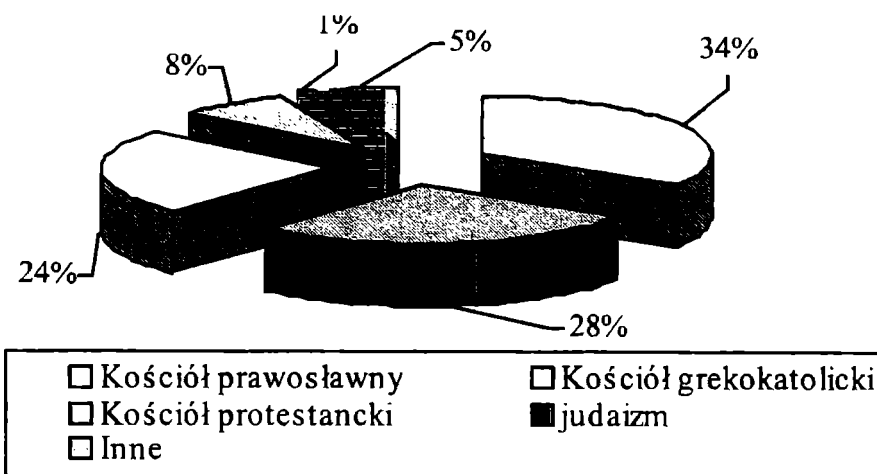
Rysunek 2. Udział procentowy poszczególnych krajów w powierzchni Euroregionu Karpackiego

Rysunek 3. Udział procentowy poszczególnych narodowości w Euroregionie Karpackim

Rysunek 4. Udział procentowy wyznawców poszczególnych religii w Euroregionie Karpackim

Źródło: opracowanie własne na podstawie bezpośrednich informacji uzyskanych w euroregionie, a także: www.podkarpackie.pl; www.carpathian.euroregion.org; S. Rebisz, *The main barriers for cross-border co-operation within the Carpathian Euroregion in the opinion of its inhabitants* (odnosi się do rysunków 2–4).

Terytorium Euroregionu Karpackiego jest mikroświatem nowej Europy, zawierającym mieszankę narodów i religii, jest mozaiką mniejszości narodowych – Ukraińcy i Węgrzy na Słowacji, Polacy na Ukrainie, Węgrzy w Rumunii i Cyganie na całym obszarze. W euroregionie łączą się trzy główne obrządku chrześcijańskie – rzymskokatolicki, grekokatolicki i prawosławny, co niewątpliwie wpływa na złożoność euroregionalizacji. Terytorium jest odległe od stolic poszczególnych państw i jest słabiej rozwiniętą częścią każdego z tych krajów. Największymi miastami euroregionalnymi są Debreczyn i Miskolc na Węgrzech, Krosno i Przemysł w Polsce, Satu Mare i Baia Mare w Rumunii, Koszyce i Preszów na Słowacji oraz Czerniowce, Iwanowo-Frankowsk, Lwów i Użgorod na Ukrainie.

Powstanie Euroregionu Karpackiego ma szczególne uzasadnienie historyczne. Do I wojny światowej obszar objęty dziś euroregionem znajdował się w granicach Monarchii austro-węgierskiej⁵. Podczas I wojny

⁵ Województwa krośnieńskie i przemyskie były częścią Galicji, należąca do Cesarstwa Austrii, a tereny słowackie, rumuńskie, ukraińskie i węgierskie wchodziły w skład Królestwa Węgierskiego.

światowej na tym terenie toczyły się ciężkie walki⁶. Po rozpadzie Austro-Węgier obszary dzisiejszego Euroregionu Karpackiego znalazły się częściowo w Polsce (województwa lwowskie i stanisławowskie), częściowo w Czechosłowacji (Ukraina Zakarpaska), w Rumunii (Siedmiogród), a pozostałe tereny na Węgrzech. Zmiany powyższe potwierdzono specjalnymi traktatami pokojowymi przygotowanymi przez państwa zachodnie⁷. Poza tym zgodnie z układem z Sevres (10 VIII 1920 r.) przydzielono państwom sukcesyjnym niektóre terytoria poaustro-węgierskie, a decyzją Rady Ambasadorów (28 VII 1920 r.) ustalono przebieg granicy polsko-czechosłowackiej. Ponadto Polska, Czechosłowacja i Rumunia zostały związane tzw. małym Traktatem Wersalskim (28 VI 1919 r.) zobowiązującym je do ochrony mniejszości etnicznych, religijnych i językowych na swoich terytoriach.

Powstałe w tej części Europy państwa (po I wojnie światowej) były państwami wielonarodowymi, co miało negatywne konsekwencje międzynarodowe będąc powodem napięć i obaw⁸. Po II wojnie światowej państwa wchodzące dziś do euroregionu znalazły się w bloku socjalistycznym⁹, a stosunki między nimi były regulowane standardowymi układami o przyjaźni, współpracy i pomocy wzajemnej, a dla współpracy transgranicznej nie było miejsca. Scentralizowana i antynarodowościowa polityka państw socjalistycznych nie sprzyjała kontaktom międzyludzkim i rozwojowi lokalnych społeczności¹⁰.

W kontekście tych uwarunkowań historycznych krótki rys dziejów Ukrainy można więc przedstawić, przywołując kilka znaczących wydarzeń.

---

⁶ Ofensywa Brusilowa, walki w Siedmiogrodzie, a twierdza przemyska były trzecią po Verdun i Antwerpii pod względem strategicznego znaczenia i zaciętości walk.

⁷ Traktat pokojowy z Austrią został zawarty w Gerhain-en-Laye 10 IX 1919 r. z Węgrami w Trianon 4 VI 1920 r.

⁸ W związku z tym Czechosłowacja, Rumunia i Jugosławia, których tereny zamieszkiwała licznie ludność węgierska, zawiązały ze sobą tzw. Małą Ententę (1920–1921) z obawy przed węgierskim rewizjonizmem.

⁹ W sierpniu 1945 r. Polska podpisała w Moskwie umowę z ZSRR, zgodnie z jej postanowieniami oddała część Lubelszczyzny, a otrzymała część Bieszczad (rejon Ustrzyk Dolnych). W 1946 r. został zawarty układ węgiersko-czechosłowacki umożliwiający dobrowolną wymianę ludności. Skorzystało z tego 70 tys. Węgrów i Słowaków.

¹⁰ R. Kuźniar, *Euroregion Karpacki – przestanki powstania, uwarunkowania współpracy*, „Sprawy Międzynarodowe” nr 3/1994.

W XIV wieku zachodnia część Ukrainy – Grody Czerwieńskie – została zajęta przez Polskę, zaś wschodnia – Ruś – przez Wielkie Księstwo Litewskie i później w wyniku unii lubelskiej w 1569 roku przekazana do Korony. W 1596 roku część biskupów Kościoła prawosławnego przyjęła zwierzchnictwo papieża w wyniku unii brzeskiej. W XVII wieku doszło do serii buntów kozackich przeciwko Koronie, najpoważniejszy z nich, pod przewodnictwem Bohdana Chmielnickiego, zakończył się odłączeniem od Korony i zajęciem lewobrzeżnej Ukrainy przez Rosję. W wyniku rozbiorów I Rzeczypospolitej Rosjanie zagarnęli okolice Kijowa, Podole i Wołyń i prowadzili tam bezwzględną rusyfikację. Austriacy zajęli tzw. Galicję, gdzie stopniowo pozwalali na rozwój ukraińskich organizacji oświatowych, kulturalnych i ekonomicznych. Po pierwszej wojnie światowej, polsko-ukraińskich walkach i wojnie polsko-bolszewickiej, Galicja Wschodnia i Wołyń znalazły się w Drugiej Rzeczypospolitej, Ruś Podkarpacka weszła w skład Czechosłowacji, Besarabia i Bukowina – Rumunii, zaś reszta współczesnej Ukrainy została jako jedna z republik radzieckich włączona do ZSRR. W wyniku paktu Ribbentrop – Mołotow we wrześniu 1939 roku zagarnięte przez sowietów polskie tereny zostały włączone na dwa lata do Ukraińskiej Socjalistycznej Republiki Radzieckiej. Po wojnie na mocy ustaleń jałtańskich do Ukraińskiej SRR zostały włączone wschodnie ziemie Drugiej Rzeczypospolitej wraz ze Lwowem. Po 1945 roku do Ukraińskiej SRR została włączona też Ruś Podkarpacka (Ukraina Zakarpacka). W 1954 roku Krym został przeniesiony z Rosyjskiej SRR. Pod koniec lat pięćdziesiątych wskutek odwilży odrodził się ruch niepodległościowy. W 1991 roku Ukraina uzyskała niepodległość dzięki rozpadowi ZSRR. Polska była pierwszym krajem, który uznał niezależność Ukrainy (2 XII 1991 r.).

W świetle tych zadrażnień historycznych trudno mówić o spokoju u styku wspomnianych tu granic państwowych. Czyż więc nie jest zasługą euroregionu, iż granice te nie płoną?

Geneza i złożoność euroregionalizacji

Euroregion Karpacki jest pierwszym euroregionem składającym się wyłącznie z postkomunistycznych regionów krajów Europy Środkowej i Wschodniej, co pozostaje nie bez wpływu na jego euroregionalną złożoność i strukturę organizacyjną.

Stan stosunków sprzed 1989 roku uniemożliwiał rozwój więzi między społecznych, komunikowania się, współpracy gospodarczej czy rozbudowy sieci transportowej na tym obszarze. Pierwsze kroki euroregionalne poczyniono w lutym 1991 roku, kiedy to Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP zaczęło badać przesłanki współpracy transgranicznej w regionie Wschodnich Karpat i rzeki Cisy. Poczynania powyższe znalazły poparcie Rady Europy i Instytutu Studiów Wschód-Zachód. I te instytucje miały właśnie największy wpływ na powstanie struktury euroregionalnej¹¹.

Ostatecznie doprowadzono wprawdzie do powołania struktury euroregionalnej (14 II 1993 r. w Debreczynie), choć budziło to wiele emocji i wyzwania (podobnie jak przy Euroregionie Bug). Emocje miały podłoże historyczne, a wyzwania łączyły się z szansami aktywizacji gospodarczej euroregionalnych obszarów.

Bardzo interesujących informacji w kwestii powoływania euroregionu dostarczyły badania przeprowadzone na euroregionalnych pograniczach w końcu 1992 roku, a więc w przededniu tworzenia euroregionalnej struktury. Zebrano je w dwóch tabelach, z których pierwsza opisuje stanowisko Polski wobec euroregionów, zaś druga – stanowiska innych krajów członkowskich i ich argumentację w tej kwestii.

---

¹¹ Pani Catherine Lalumiere – Sekretarz Generalny Rady Europy – również uczestniczyła w ceremonii, potwierdzając aktywną rolę Rady w utworzeniu Euroregionu Karpackiego. Bez Instytutu Studiów Wschód-Zachód stwierdziła „można powiedzieć, że ten Euroregion nigdy nie ujrzałby światła dziennego” Instytut powinien wiedzieć, że jego pozakulisowa ciężka praca długo będzie pamiętna w Europie, gdyż jest to przykład regionu, który w różny sposób może wpłynąć na stosunki międzypaństwowe. Euroregion Karpacki jest możliwie najbardziej pozytywnym, praktycznym krokiem.

Tabela 1. Euroregion Karpacki w argumentacji i opinii polskiej strony

Argumenty zwolenników	Argumenty przeciwników
<ul style="list-style-type: none"> • przedsięwzięcie nie narusza suwerenności i integralności terytorialnej 	<ul style="list-style-type: none"> • idea euroregionu służy rozbiorowi Polski, którą trzeba najpierw podzielić, aby ją zintegrować z Europą
<ul style="list-style-type: none"> • obszar wyznaczony dla euroregionu jest najciekawszym regionem pod względem geograficznym, etnicznym i kulturowym w Europie 	<ul style="list-style-type: none"> • Polska powinna się znaleźć w strukturach europejskich w całości, a nie po kawałku
<ul style="list-style-type: none"> • nie jest to struktura zamknięta i zawsze może się poszerzać 	<ul style="list-style-type: none"> • społeczność przemyska uważa, że euroregionem interesują się antypolskie środowiska ukraińskie
<ul style="list-style-type: none"> • szansa rozwojowa dla przygranicznych obszarów 	<ul style="list-style-type: none"> • żądanie referendum ze strony społeczności przemyskiej
<ul style="list-style-type: none"> • euroregion ułatwia starania o finansowanie przez fundacje i banki zachodnie różnych przedsięwzięć 	<ul style="list-style-type: none"> • euroregion, jeżeli ma być powołany, to bez udziału Przemysła, bo największym „zakładem” dla Przemysła jest bazar (społeczność przemyska)
<ul style="list-style-type: none"> • są naturalną konsekwencją polityki zagranicznej i tego rodzaju inicjatywy sprzyjają Polsce oraz tworzą klimat do realizacji celów strategicznych tej polityki 	<ul style="list-style-type: none"> • województwo przemyskie nie ma nic do zaoferowania
<ul style="list-style-type: none"> • cieszą się uznaniem instytucji międzynarodowych 	<ul style="list-style-type: none"> • do euroregionu natomiast powinny wejść tereny lwowskie, które w większości graniczą z polskimi województwami i od wieków są gospodarczo związane z Polską
<ul style="list-style-type: none"> • dzięki nim Polska jawi się społeczności międzynarodowej jako kraj europejski, gdzie nie dyskryminuje się mniejszości narodowych i szanuje ich odrębność religijną i kulturową 	<ul style="list-style-type: none"> • niebezpieczeństwo w rozbięciu Polski na dzielnice tzw. landyzacja (działacze przemyskiego PC)
<ul style="list-style-type: none"> • nie wysuwa się roszczeń terytorialnych 	

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań prowadzonych w euroregionie przed jego powstaniem.

Objaśnienia do tabeli:

wśród zwolenników znalazły się:

- władze centralne reprezentowane przez Ministerstwo Spraw Zagranicznych;
- władze regionalne reprezentowane przez wojewodę przemyskiego;
- następujące wówczas funkcjonujące ugrupowania polityczne: SLD, UW, UP;

wśród przeciwników znalazły się:

- społeczność przemyska;
- następujące wówczas funkcjonujące ugrupowania polityczne: ZCHN, UPR, KPN, ChD, PiS.

Zwolennicy tego procesu uważali, iż euroregiony są naturalną konsekwencją polityki zagranicznej i europejskich procesów integracyjnych, które doszły do Polski i włączyły nas w struktury integracyjne, a euroregion jest pomocny w uczeniu się integracji i zaakcentowaniu narodowej obecności w UE. Przeciwnicy natomiast przestrzegali przed kolejnym rozbiorem Polski, przed wchodzeniem w struktury integracyjne po kawałku, przed tzw. landyzacją. Były też argumenty bardzo szczegółowe, dotyczące Przemysła i jego losów w euroregionalizacji. Tabela 2 dostarcza informacji o poglądach na temat euroregionu wynikających z opinii pozostałych członków tegoż przedsięwzięcia.

Tabela 2. Reakcja i argumentacja innych członków Euroregionu Karpackiego

Kraj	Argumentacja
SŁOWACJA Postawa negatywna – „pułapka dla Słowaków”	Postawa była negatywna, gdyż zdaniem rządu Słowacja chce wejść do euroregionu jako jednolite i suwerenne państwo. Rząd nie może dopuścić do działalności grup, które dysponują pieniędzmi z zagranicy i rozwijają działalność nieodpowiadającą interesom państwa. Taka postawa ma swoje źródło w stosunkach słowacko-węgierskich; władze słowackie uważają, że udział 10 powiatów w euroregionie stanowi wstęp do autonomii tych terenów zamieszkałych przez mniejszość węgierską. Na III Kongresie Inteligencji Słowackiej (29 V 1993) krytycy utrzymywali, że euroregion jest „pułapką dla Słowaków” oraz narzędziem za pomocą którego Węgrzy chcą zmienić swoją granicę ze Słowacją ¹⁾ .

<p>WĘGRY Inna koncepcja euroregionu</p>	<p>Węgrzy mieli odmienną wizję euroregionu i dążyli do utworzenia euroregionu Karpaty – Cisa, który obejmowałby rumuński Siedmiogród i Wojewodina²⁾. Są to tereny, które zamieszkuje duża część mniejszości węgierskiej. Ostatecznie jednak przystąpili do euroregionu w nieco innych granicach.</p>
<p>RUMUNIA Uwarunkowania historyczne podstawą niechęci</p>	<p>Niechęć do euroregionu ma podłoże historyczne, bowiem Rumunia i Węgry toczą spory co do przeszłości posiadanych przez siebie terenów³⁾. W 1970 roku akademie nauk obu krajów powołały do życia wspólną rumuńsko-węgierską komisję historyczną. Dążyła ona do zbudowania więzi pomiędzy obu państwami. Rządy komunistyczne bacznie śledziły działalność komisji, starając się nawet doprowadzić do jej likwidacji. Prace komisji ustały w 1982 roku⁴⁾. Mimo iż komisja miała bardzo ograniczony zakres władzy, udało się jej odnieść kilka „małych, ale ważnych” zwycięstw, wspominał Porteanu. Doprowadziło to do wprowadzenia elementów kultury dziedzictwa do podręczników historii w obu krajach na zasadzie wzajemności. Rumuni uznali znaczenie węgierskiego kompozytora Franciszka Liszta, a Węgrzy zaczęli uczyć o rumuńskim poecie narodowym Mihaiu Eminescu. Pod koniec lat osiemdziesiątych Węgry wprowadziły dodatkowe poprawki do podręczników historii, uwzględniając w nich również rumuński punkt widzenia na problem Siedmiogrodu⁵⁾.</p>
<p>UKRAINA Możliwość współpracy gospodarczo-kulturalnej, furtka do UE</p>	<p>Ukraina widzi w euroregionie możliwość otwarcia Zakarpacia na świat i rozpoczęcia współpracy gospodarczo-handlowej. Dla Ukrainy euroregion wiąże się z szansą szybszej integracji i wejścia do Unii Europejskiej, choć na przykład władze Lwowa są innego zdania. Według lwowian, euroregion to próba przyłączenia go z powrotem do Polski.</p>

Źródło: opracowanie własne na podstawie własnych wywiadów oraz dostępnych biuletynów informacyjnych.

Przypisy uzupełniające do tabeli:

¹⁾ Biuletyn Euroregionu Karpackiego IEWS, 5/93.

²⁾ Cisa jest najdłuższym dopływem Dunaju, początek bierze w Karpatach Wschodnich na terenie Ukrainy, płynie wzdłuż granicy ukraińsko-rumuńskiej, a następnie ukraińsko-węgierskiej na styku granic Słowacji, Ukrainy i Węgier, skręca na południowy zachód i przepływa przez Nizinę Węgierską, potem wpływa na obszar Wojwodiny i wpada do Dunaju. Tereny te zamieszkuje mniejszość węgierska.

³⁾ Węgrzy twierdzą, że tuż przed końcem pierwszego tysiąclecia Madziarowie zajęli ziemie dotąd niezamieszkałe. Rumuni natomiast, że byli obecni na spornym terytorium już od 107 roku naszej ery. Do dziś nie znaleziono dowodów archeologicznych, które rozstrzygnęłyby ten spór. Węgrzy i Rumuni twierdzą, że byli pierwszymi osadnikami regionu, zwanego po rumuńsku Ardeal, a po węgiersku Erdely, a znanego reszcie świata jako Siedmiogród lub Transylwania (oficjalna nazwa regionu). Węgry zajmowały ten region do 1928 roku, kiedy to w wyniku powszechnego referendum został on przyłączony do Rumunii. Statystyki wskazują, że w Rumunii mieszka obecnie dwa miliony Węgrów, większość z nich właśnie w Siedmiogrodzie. W czasach komunistycznych mniejszość ta, i sam Siedmiogród, były obiektem napięć o podłożu nacjonalistycznym, podsycanych zarówno przez Budapeszt, jak i Bukareszt. „Nigdy nie angażowaliśmy się w politykę. Byliśmy tylko historykami, specjalistami i rozumieliśmy się doskonale”, mówił Alexandru Porteanu, wiceprzewodniczący strony rumuńskiej.

⁴⁾ A. Savulescu, *Rumuni i Węgrzy uzgodnili wspólną historię*, „Dialog Europejski” nr 3/1993.

⁵⁾ Tamże.

Z powyższej tabeli wynika, iż tylko Ukraina była pozytywnie nastawiona do euroregionalizacji, widząc we współpracy gospodarczo-kulturalnej na pograniczu przyszłą furtkę do UE (władze Lwowa nie podzielały całkowicie stanowiska administracji centralnej). Słowacja i Rumunia były niechętne i nieufne tej współpracy, a Węgrzy mieli inną koncepcję euroregionu.

Euroregion oraz obecność tych krajów (poza Ukrainą) w UE stały się faktem. Wieloletnie funkcjonowanie euroregionu i z powodzeniem realizowane cele wystawiły ocenę Euroregionowi Karpackiemu. Zarówno dokumentacja euroregionalna, jak też opinia społeczności lokalnych podkreślają realizację następujących celów:

budowa zaufania i dążenie do lepszego zrozumienia między społecznościami różnej narodowości, pochodzenia etnicznego i wyznania, zamieszkującymi obszar Karpat i regiony doń przyległe;
budowanie dobrosąsiedzkich stosunków pomiędzy narodami;
stymulowanie rozwoju regionów członkowskich poprzez współpracę transgraniczną i promocję całego regionu;
aktywizacja lokalnego potencjału i dostosowanie do standardów stawianych nowoczesnym strukturom transgranicznym i międzynarodowym;
tworzenie partnerstwa podmiotów sektora publicznego, prywatnego i pozarządowego ponad granicami pięciu państw, szczególną rolę w tym procesie pełnią samorządy terytorialne, umożliwiają one prezentację problemów społeczności lokalnych na forum międzynarodowym, promocję potencjału gmin i powiatów, a także gwarantują skuteczność wspólnych działań i lepsze wykorzystanie unijnych środków przeznaczonych na współpracę transgraniczną;
ochrona środowiska i rozwój turystyki;
tworzenie możliwości dla świata biznesu, Euroregion Karpacki stanowi znaczący rynek zbytu, który jest przedsiönkiem do ogromnych i chłonných rynków wschodnioeuropejskich i azjatyckich;
tworzenie systemu gromadzenia, opracowania i wymiany informacji;
prezentacja interesów społeczności lokalnych, zamieszkujących obszary przygraniczne;
przygotowanie społeczności lokalnych do efektywnego wykorzystania środków z Unii Europejskiej.

Z prezentacji powyższych celów wynika, iż korzyści gospodarcze i ekologiczne są niewątpliwe, ale najważniejszymi są jednak osłabienie animozji i oddziaływania stereotypów otwarcie i szacunek dla odmienności, tak istotne w tym regionie. A zatem Euroregion Karpacki jest instrumentem zbliżania partnerów.

Polsko-ukraiński aspekt w euroregionie

Polska jako „nauczyciel euroregionalizacji”, po doświadczeniach euroregionalnych na zachodniej granicy, uzyskanych przy niemieckim

wspieraniu, przeniosła swoją aktywność na południowe i wschodnie granice, w tym szczególnie do Euroregionu Karpackiego.

Tradycją i więzią euroregionalną stały się liczne imprezy kulturalne oraz imprezy targowe, organizowane w euroregionie, w tym w Użgorodzie i we Lwowie. Służą one stabilizacji, łagodzeniu zdrażnień narodowościowych, religijnych i etnicznych oraz zapobieganiu nowym konfliktom.

Stabilizacji i pokojowemu współdziałaniu służy niewątpliwie współpraca gospodarcza wspomagana z interwencji strukturalnych unijnych. Bez euroregionalizacji środki te nigdy by tu nie trafiły, szczególnie dotyczy to Ukrainy jako państwa zewnątrzspółnotowego. W euroregionie realizuje się szereg przedsięwzięć, aktywny jest tzw. Fundusz Małych Projektów Infrastrukturalnych oraz „Polska Granica Wschodnia”

W zakresie polsko-ukraińskich stosunków czynny jest m.in. Program Sąsiedztwa Polska – Białoruś – Ukraina INTERREG/TACIS CBC, dla wspierania współpracy transgranicznej na wschodniej granicy Polski, stanowiącej zewnętrzną granicę UE. Program ten dla państwa wewnątrzspółnotowego tj. Polski, finansowany jest ze środków Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, natomiast przedłużeniem tych środków dla zewnątrzspółnotowych państw jest TACIS CBC. Gdyby nie polskie członkostwo w UE, te środki nie trafiłyby do tych krajów. Budżet INTERREG/TACIS CBC na lata 2004–2006, dla ww. krajów wyniósł 45,8 mln euro i jest aktualnie w realizacji¹². Beneficjentami Programu ze strony ukraińskiej są 3 obwody: wołyński, lwowski i zakarpacki.

W ramach Programu realizowane są trzy priorytety, obejmujące szczegółowe tematy. Ich prezentację zawiera poniższa tabela.

---

¹² Cyt. za materiałami pochodzącymi z Komisji Europejskiej.

Tabela 3. Priorytety i działania realizowane w ramach Programu Sąsiedztwa Polska–Białoruś–Ukraina (INTERREG/TACIS CBC)

Lp.	Priorytet	Obszary działań w priorytecie
1.	Wzrost konkurencyjności obszarów przygranicznych poprzez modernizację i rozbudowę infrastruktury transgranicznej	<ol style="list-style-type: none"> 1. Modernizacja i rozbudowa istniejącej sieci powiązań transportowych w celu zwiększenia dostępności komunikacyjnej regionów przygranicznych 2. Rozwój transgranicznego systemu ochrony środowiska 3. Rozwój turystyki: biznes i infrastruktura
2.	Rozwój kapitału ludzkiego i instytucjonalnych form współpracy transgranicznej oraz poprawa bezpieczeństwa na granicach UE	<ol style="list-style-type: none"> 4. Wzmacnianie instytucjonalnej współpracy transgranicznej i podniesienie jakości kapitału ludzkiego. 5. Wsparcie inicjatyw społeczności lokalnych (Fundusz Mikro Projektów)
3.	Pomoc techniczna	<ol style="list-style-type: none"> 6. Zarządzanie, wdrażanie i kontrola programów 7. Edukacja i promocja programów

Źródło: opracowanie własne na podstawie biuletynów Komisji Europejskiej, European Commission, Structural Funds und Cohesion Fund, a także bezpośrednich informacji uzyskanych w sekretariacie euroregionu.

Priorytetowe działania mają głównie na celu umacnianie więzi transgranicznych i rozwój społeczności lokalnych, a to z kolei służy rozwojowi stabilnych, pokojowych stosunków i zbliżaniu obu krajów.

Ważne znaczenie ma także realizowany w wymiarze polsko-ukraińskim Fundusz Małych Projektów „Polska Granica Wschodnia” Dotyczy on wielu aspektów, m.in. wymiany kulturalnej i działań mających na celu rozwój społeczności lokalnej. Szczegółowe informacje w tym względzie zebrano w tabeli 4.

Tabela 4. Priorytety działania w ramach Funduszu Małych Projektów „Polska Granica Wschodnia” w stosunkach polsko-ukraińskich

Lp.	Priorytet	Obszary działań w priorytecie
1.	Wymiana kulturalna	Kształtuje się ją na nowo między społecznościami lokalnymi po obu stronach granicy. Są to m.in. spotkania i wymiana wśród młodzieży, działalność artystyczna i mecenat artystyczny, imprezy folklorystyczne, ze szczególnym zaakcentowaniem tradycji i współpracy długookresowej, projekty dotyczące usług socjalnych, mających na celu łączenie rodzin.
2.	Lokalna demokracja	Tu finansowane są programy pomagające kształtować i rozwijać umiejętności ludzi w strukturach organizacyjnych lokalnej i regionalnej administracji państwowej i innych instytucji społeczeństwa demokratycznego (np. izby handlowe). Organizowane są kursy dokształcające, wspierana jest wymiana know-how i wymiana doświadczeń w zakresie edukacji na różnych poziomach.
3.	Studia planistyczne i rozwojowe	W ramach tego priorytetu podejmowane są działania stanowiące podstawę dla opracowywania projektów będących podstawą do planowania w regionie przygranicznym, do nakreślenia ram wspólnych badań, do opracowania wspólnych strategii regionalnego rozwoju pod kątem wspólnego ustalenia priorytetów rozwojowych, z uwzględnieniem także opłacalności.
4.	Rozwój gospodarczy	Wspierane są drobne projekty gospodarcze, dotyczące m.in. małych przedsiębiorstw, inicjatyw marketingowych, organizowania wystaw i kampanii reklamowych, tworzenie struktur współpracy transgranicznej i związków partnerskich między organizacjami wspierającymi.

5.	Środowisko naturalne	Finansowane są projekty koncentrujące się na konkretnych problemach środowiska naturalnego regionu, jak: projektowanie badań, ocena problemów, organizowanie i szkolenie w zakresie podnoszenia świadomości ekologicznej ludności, rozwiązywanie problemów dotyczących wspólnych zasobów naturalnych, np. parki narodowe, zanieczyszczenie rzek itp.
6.	Turystyka	Finansowane są działania skierowane na rozwój turystyki, na badania, na planowanie i tworzenie instytucjonalnych środków wspomagających tworzenie ośrodków informacji turystycznej, szkolenia z zakresu małych i średnich przedsiębiorstw i związane z nimi programy doskonalenia zasobów pracy, oddziałujące na obszary po obu stronach granicy.

Źródło: opracowanie własne na podstawie materiałów, jak w tabeli 3.

Jak już podkreślano, wszystkie te działania i przedsięwzięcia nie miałyby miejsca, gdyby nie nastąpiło utworzenie struktury euroregionalnej. Oczywiście, istnieje wiele barier utrudniających ten kierunek współpracy, jak choćby brak dostatecznej liczby przejść granicznych, różnice w przepisach celno-dewizowych i podatkowych, czy wciąż ograniczone środki finansowe, ale wzrost świadomości regionalnej, otwarcie dla odmienności i przełamywanie stereotypów, jakie stwarza euroregion, są ważne i odczuwalne.

Zakończenie

Euroregiony mają już swoją historię i osiągnięcia, które upoważniają do pewnych uogólnień i wniosków. W Europie Zachodniej odegrały ważną rolę integracyjną, przyczyniły się do zbliżenia społeczności lokalnych, gdyż nawiązują zarówno do procesów globalizacyjnych i integracyjnych, jak i do lokalności. Są więc instrumentem wchodzenia w system europejskich powiązań gospodarczych, społecznych i kulturowych.

Bardzo istotnym zadaniem, jakie wypełnia euroregionalizacja jest zaangażowanie transgranicznych społeczności, które mają moc łagodzenia zadrażnień, otwierania granicznych zapór i zasieków z drutu. Szczególnie jest to widoczne tam, gdzie pogranicze łączy wiele różnorodności i zadawnionych problemów, a więc w Euroregionie Karpackim. Euroregion ten ma znaczne osiągnięcia, z których niektóre opisano, a które świadczą, iż wniósł on nowy wymiar do myślenia, działania i europejskości. Ten nowy wymiar myślenia sprawia, iż ludność „euroregionalna” jest ważnym elementem zbliżania krajów uczestników euroregionalizacji.

Carpathian Euroregion as a Tool of Polish-Ukrainian Rapprochement Summary

The article focuses on the Carpathian Euroregion in the context of rapprochement between countries, participants of Euroregionalization, with special emphasis on Polish-Ukrainian relations. A detailed description is preceded by general considerations of Euroregions as unifying factors that strive for a “human face of integration” Euroregion as a natural region is expressed through a deep unity of mutual interests of local communities and a transformation of “internal multiplicity” into “external unity”, which is of special importance in the Carpathian Euroregion.

The Carpathian Euroregion, begun in a trouble spot at the junction of five countries with similar past, aims at unity in diversity. And although there were different opinions about Polish initiatives and contentment with Ukrainians at creating this structure, today there is mutual acceptance. The EU financial support helps develop the economy of these peripheral areas and, most of all, lets the partners get to know each other better, become closer and tighten mutual ties.